

Ivo Glavaš Istarska 80
HR - 22000 Šibenik

Prikaz / Review

UDK / UDC: 904(497.581.2Šibenik)“653”
72.033:726(497.581.2Šibenik)
DOI: 10.15291/ars.4356***Crkva, pustinja, bunker /
Špilja sv. Ante u kanalu
pred Šibenikom******Church, Desert, Bunker: The Cave of
St Anthony in the Šibenik Channel***

Emil Podrug, Josip Pavić, Ivana Prijatelj Pavičić, Željka Bedić, Vlasta Vyroubal, Mario Šlaus, Sarah McClure, Željko Krnčević, *Crkva, pustinja, bunker / Špilja sv. Ante u kanalu pred Šibenikom*, Muzej grada Šibenika, Javna ustanova Priroda Šibensko-kninske županije, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, 2023., 163 str., ISBN 978-953-6844-79-1 (Muzej grada Šibenika), ISBN 978-953-56496-6-3 (Javna ustanova Priroda Šibensko-kninske županije), ISBN 978-953-48635-5-8 (Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik)

SAŽETAK

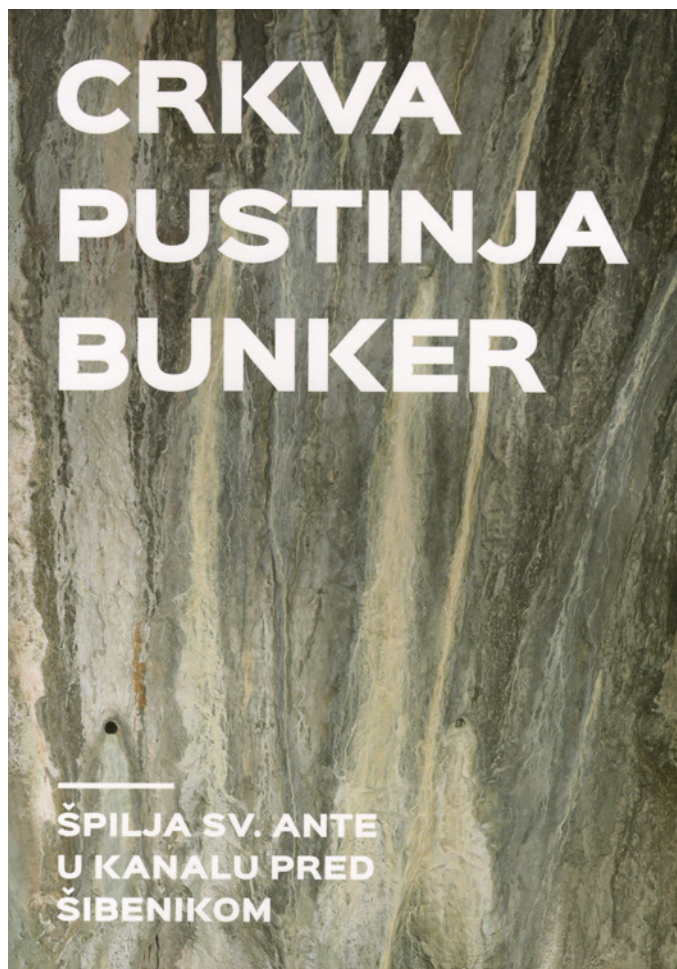
U knjizi *Crkva, pustinja, bunker / Špilja sv. Ante u kanalu pred Šibenikom*, autora Emila Podruga, Josipa Pavića, Ivane Prijatelj Pavičić, Željke Bedić, Vlaste Vyroubal, Marija Šlause, Sarah McClure i Željke Krnčevića, na cjelovit način obrađuje se važni kulturno-povijesni i arheološki lokalitet špilja sv. Ante, prirodni speleološki objekt na istočnom dijelu šibenskog Kanala sv. Ante, koji je u srednjem vijeku pretvoren u sakralni prostor posvećen sv. Antunu Opatu (Pustinjaku).

Ključne riječi: špilja sv. Ante, Kanal sv. Ante, sv. Antun Opat, crkva, pustinjaci

ABSTRACT

The book *Church, Desert, Bunker: The Cave of St Anthony in the Šibenik Channel* by Emil Podrug, Josip Pavić, Ivana Prijatelj Pavičić, Željka Bedić, Vlasta Vyroubal, Mario Šlaus, Sarah McClure, and Željko Krnčević is a comprehensive presentation of the cave of St Anthony as an important cultural-historical and archaeological site. It is a natural speleological locality in the eastern part of Šibenik's Channel of St Anthony, which in the Middle Ages was turned into a sacral space dedicated to St Anthony the Abbot (Hermit).

Keywords: cave of St Anthony, Channel of St Anthony, St Anthony the Abbot, church, hermits

Knjiga *Crkva, pustinja, bunker / Špilja sv. Ante u kanalu pred Šibenikom*, autora Emila Podruga, Josipa Pavića, Ivane Prijatelj Pavičić, Željke Bedić, Vlaste Vyroubal, Marija Šlausa, Sarah McClure i Željka Krnčevića, primjer je kako na cjelovit način treba obraditi važni kulturno-povijesni i arheološki lokalitet. Špilja sv. Ante prirodni je speleološki objekt koji se nalazi na istočnom dijelu šibenskog Kanala sv. Ante. U srednjem vijeku pretvoren je u sakralni prostor posvećen sv. Antunu Opatu (Pustinjaku). Špilja sv. Ante jedna je od glavnih vizualnih točaka u Kanalu sv. Ante, prikazana na najvažnijim povijesnim crtežima Šibenika. Ostale su, naravno, Tvrđava sv. Nikole na vanjskom ulazu u Kanal sv. Ante, sagrađena do polovine 16. stoljeća, kojoj se preko puta nalazila crkva Sv. Andrije, i ostatci dviju srednjovjekovnih kula (porušenih u Ciparskom ratu) između kojih je postojao lanac na ulazu u kanal iz smjera Šibenika.

Knjiga *Crkva, pustinja, bunker / Špilja sv. Ante u kanalu pred Šibenikom* podijeljena je na dva glavna poglavlja, dok su preostala tri rezervirana za zaključak, sažetak na engleskom jeziku te popis izvora i literature. Povijesni i kunsthistorijski dio teme izložen je u prvom poglavlju pod naslovom „Povijest i kontekst korištenja špilje sv. Ante”, dok se arheološki dio nalazi u drugom poglavlju pod naslovom „Istraživanje grobova špilje sv. Ante”. Prvo poglavlje potpisuju autori Emil Podrug, Josip Pavić i Ivana Prijatelj Pavičić, U početku je dan pregled biografije i štovanja sv. Antuna Opatu ili Pustinjaka, jednog od najvažnijih protagonista ranog kršćanstva s kraja 3. i

prve polovice 4. stoljeća poslije Krista, koji će svojom pojavom i životom imati golem utjecaj na kasnije monaštvo. Nasuprot njegovu značenju, štovanje sv. Antuna Opata na istočnoj obali Jadrana prošlo je gotovo nezapaženo u našoj literaturi. Autori upućuju na činjenicu da je štovanje sv. Antuna Opata u srednjoj Dalmaciji jako prisutno i u gradovima. U centru Šibenika srednjovjekovna, romanička crkva Sv. Krševana u 15. stoljeću dobiva titular Sv. Antuna Opata kao sjedište njegove bratovštine.

Mogli bismo slobodno kazati da je središnji dio knjige onaj u kojem autori donose povijesne izvore o špilji sv. Ante. Taj dio podijeljen je na prikaz bilježničkih i crkvenih izvora, putopisa, izvora nakon početka 20. stoljeća i grafičkih izvora. Autori u knjizi definitivno zaokružuju sve dostupne povijesne arhivske izvore o špilji sv. Ante, korigirajući i dopunjujući dosadašnje podatke koje je iz javnobilježničkih i crkvenih spisa objavio Krsto Stošić. Od dokumenata u kojima se spominje crkva Sv. Antuna Opata očekivano prevladavaju oporuke, dok je tek manji dio rezerviran za ostale pravne poslove. U bilješkama se nalaze prijepisi važnijih dijelova povijesnih arhivskih dokumenata. Budući da se u poznatim putopisima po Dalmaciji, od prvog Alberta Fortisa iz 1774. godine, špilja sv. Ante spominje tek s nekoliko rečenica, tim povijesnim izvorima autori nisu posvetili veću pozornost. Jedini detaljni opis špilje i njezina stanja daje u svojim radovima Krsto Stošić, središnji povijesni izvor za špilju nakon početka 20. stoljeća. Pregled povijesnih izvora autori završavaju analizom grafičkih izvora, bolje rečeno, novovjekovnih karata i crteža Šibenika i Kanala sv. Ante, počevši od prvog dosad poznatog povijesnog prikaza Šibenika i srednje Dalmacije nastalog u prvom desetljeću 16. stoljeća, koji se čuva u Archivio di Stato Veneciji. Jedini lokalitet u Kanalu sv. Ante označen na toj karti pod nazivom *lagrote* upravo je špilja sv. Ante.

Nakon analize povijesnih izvora autori prelaze na materijalne ostatke u špilji sv. Ante i oko nje. Čini nam se da je ta dva potpoglavlja, koja govore o materijalnim ostacima, zbog njihova značenja ipak trebalo izdvojiti u posebno poglavlje. Tim više što se u ovom dijelu skriva možda najveći znanstveni doprinos knjige. Naime, autori su uspjeli locirati lazaret ispod špilje sv. Ante, koji se spominje u povijesnim izvorima i vidi na nekim grafičkim prikazima. Skromni ostatci te građevine bili su vidljivi još na fotografijama s početka 20. stoljeća. U potpoglavlju pod naslovom „Sačuvani kameni elementi crkve” obrađeni su kameni ostatci u crkvi u špilji. Jedini graditeljski ostatak crkve je kameni okvir vrata s pročelja s motivom tzv. gotičkog štapa, koji autori nisu preciznije datirali zbog općepoznatih problema pri dataciji takvih motiva u Dalmaciji. Za natpis s uklesanom 1454. godinom na kamenici desno od ulaza u crkvu, pretpostavili su da je na latinskom jeziku, što će očito biti predmetom prije svega daljnjih lingvističkih analiza. Za bočni oltar, koji se nalazi lijevo od ulaza u crkvu, autori s dozom opreza tvrde da je najstariji, tj. prvi oltar u crkvi. Neki elementi tog oltara mogli bi se datirati u srednji vijek. U dnu sakralnog dijela špilje nalaze se ostatci visokog glavnog, baroknog oltara koji se kategorizira kao oltar s re-tablom tipa edikule s upisanim lukom. Glavni oltar, koji je izradio nepoznati altarisist oko 1726. godine, mogao je biti posvećen sv. Nikoli, a autori iznose prijedlog da je drvena polikromirana gotička skulptura sv. Nikole biskupa, danas u šibenskom Interpretacijskom centru katedrale Sv. Jakova Civitas sacra, nekad stajala na glavnom oltaru crkve u špilji sv. Ante. Na kraju autori donose idejni prijedlog rekonstrukcije izgleda glavnog oltara.

U crkvi u špilji sv. Ante pronađeni su i neki kameni artefakti koji nisu dio inventara. Dvije kamene glave, koje je početkom 20. stoljeća u špilji našao Luka Jelić, autori okvirno datiraju od 1460. do 1480. godine. Među ostacima glavnog baroknog oltara pronađen je predromanički ulomak pluteja oltarne pregrade nejasna podrijetla, koji autori na temelju analogija pripisuju Klesarskoj radionici kneza Trpimira i smještaju u sredinu 9. stoljeća.

Posebno vrijedan dio prvog poglavlja jesu potpoglavlja o pustinjaštvu. U njima autori na temelju arhivskih izvora daju preliminarni popis šibenskih crkava koje su imale pustinjake, kao i popis pustinjaka u špilji sv. Ante od prvog pustinjaka iz prve polovice 15. stoljeća do posljednjeg zabilježenog pustinjaka u špilji 1710. godine. Prestanak pustinjaštva u špilji nakon tog vremena autori povezuju s patronatstvom obitelji Soppe-Papalić, u kojem je periodu u crkvi u špilji postavljen novi glavni oltar.

Na kraju prvog poglavlja knjige, u potpoglavlju simboličkog naslova „Vojska u špilji”, autori opisuju prestanak funkcije, zapuštanje špilje sv. Ante i nesretno vrijeme početka i prve polovine 20. stoljeća, obilježeno svjetskim ratovima. Najgore intervencije (devastacije) u špilji događaju se u trenutku kad je vojska Kraljevine SHS 1927. i 1928. godine u špilji smjestila topovsku bitnicu, kao dio zaštite Kanala sv. Ante. Naglašava se uloga Krste Stošića i tadašnjih splitskih konzervatora u pokušaju spašavanja špilje.

U drugom poglavlju pod naslovom „Istraživanje grobova špilje sv. Ante” autora Emila Podruga, Željke Bedić, Vlaste Vyroubal, Marija Šlausa, Sarah McClure i Željka Krnčevića obrađeni su nalazi iz dviju sonda, jedne na zemljanoj terasi ispred špilje, a druge unutar špilje sv. Ante. Istraživanje je u dva navrata 2013. i 2017. godine proveo Muzej grada Šibenika. U sondama su iskopani grobovi, a na ljudskom osteološkom materijalu radiokarbonskom analizom došlo se do podatka da bi najraniji ukop u špilji sv. Ante mogao biti 1277. godine, u razvijenom srednjovjekovlju. Autori su proveli i analizu demografskih karakteristika i patoloških promjena na ljudskom osteološkom materijalu, a rezultate objavili u zasebnom potpoglavlju.

U poglavlju zaključka, koje potpisuju autori Emil Podrug, Josip Pavić i Ivana Prijatelj Pavičić, pod naslovom „Umjesto zaključka: kronološki sažetak i neka otvorena pitanja”, autori iznose kronološki sažetak razvoja lokaliteta, problematizirajući pozudano datirane arheološke ostatke, koji su raniji od arhivskih vijesti jer je šibenska najstarija povijesna građa spaljena u katastrofalnom mletačkom napadu na grad 1378. godine.

Knjiga je obogaćena izvrsnim ilustracijama, standardnim fotografijama lokaliteta i nalaza, fotografijama dronom, te bogatim grafičkim priložima i fotografiranim detaljima javnobilježničkih spisa.